

**Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи**

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітній ступінь «бакалавр»

на тему:

**ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Виконала: студентка 3 курсу, Р/32 групи,

заочного відділення

спеціальності

231 «Соціальна робота»

Перехрестова Ольга Петрівна

Керівник:

к. п. н., доц. Балдинюк О. Д.

Рецензент:

к. п. н., доц. Шевчук О. М.

Умань – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП		3
РОЗДІЛ	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ НАДАННЯ	
1	СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ.....	7
1.1.	Соціальний захист військовослужбовців та його суть.....	7
1.2.	Нормативно-правове законодавство щодо надання соціальних послуг військовослужбовцям.....	17
	Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ	СИСТЕМА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	
2	ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ.....	27
2.1.	Міжнародний досвід соціального захисту військовослужбовців.....	27
2.2.	Механізми соціального захисту та соціального забезпечення військовослужбовців	36
	Висновки до другого розділу.....	49
	ВИСНОВКИ.....	51
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
	ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Актуальність дослідження. Надання соціальних послуг військовослужбовцям Збройних Сил України є прямим обов'язком держави.

Соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей як одне із пріоритетних завдань у соціальній політиці Збройних Сил України та інших військових формувань почало розглядатись з моменту набуття Україною незалежності.

Військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України. У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації [15].

Відповідно до статті 17 Конституції України на державу покладено обов'язок соціальної підтримки громадян, які захищали Україну в складі Збройних Сил України, інших військових формувань, а також членів їхніх сімей [19].

Аналіз системи соціального захисту військовослужбовців спрямований на виявлення системних проблем у сфері державної підтримки учасників російсько-української війни, інших військовослужбовців, ветеранів, членів їхніх сімей та формування рекомендацій для покращення взаємодії органів державної влади у сфері забезпечення прав і гарантій.

Однак, частина із запропонованих державою гарантій соціального захисту на практиці виконується органами місцевого самоврядування, роботодавцями чи іншими особами без належного відшкодування, що сприяє підвищенню суспільної напруги. Саме тому комплексний аналіз застосування передбачених законодавством пільг та гарантій може стати основою для розбудови системи державної підтримки військовослужбовців та членам їх сімей, посилення її ефективності та відповідності потребам та інтересам військовослужбовців.

Дослідженнями соціального захисту різних категорій працівників займалися багато науковців та вчених, серед яких Н. Болотіна, В. Венедіктов, М. Данилевський, Н. Пададименко, І. Сирота, Л. Тюття, М. Шульга та інші.

Стосовно питань соціального захисту та забезпечення військовослужбовців значний внесок було зроблено такими вченими, як В. Бондар, О. Бухтіяров, І. Дацюк, В. Кириленко, С. Пасіка, А. Синиця.

Однак, слід зазначити, що більшість робіт зазначених вчених пов'язана з визначенням та регулюванням терміну «соціального забезпечення» (захисту) в правовому полі. Дійсно, визначення таких понять, як «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» пов'язують з їх інтерпретацією в нормативно-правових актах, які є ключовим джерелом їх впровадження та реалізації.

Крім того, більшість вчених в цьому напрямку зазначають про тотожність та взаємозамінність термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення», посилаючись на зміни, які відбулися в законодавстві України, в тому числі і за рахунок внесених змін до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Питання соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей у своїх працях розглядають такі науковці як В. Собков, О. Сасько, Р. Ткачук, Н. Стукаліна, А. Пап'якян та інші.

Різні аспекти реабілітаційної роботи з військовослужбовцями розглядають В. Алещенко, В. Березовець, А. Бурлак, А. Денисов, В. Лесков, О. Савченко, О. Хміляр.

Однак, у зазначених наукових працях не розглядалися питання соціального захисту та забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей в умовах воєнного часу.

Актуальність даної проблеми зумовила вибір теми бакалаврської роботи **«Особливості надання соціальних послуг військовослужбовцям в сучасних умовах».**

Мета дослідження полягає у розкритті особливості надання соціальних послуг військовослужбовцям.

Відповідно до теми та мети дослідження було поставлено такі **завдання**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрити поняття «соціальний захист», «соціальні послуги».
2. Проаналізувати нормативно-правове законодавство щодо надання соціальних послуг військовослужбовцям.
3. Охарактеризувати основні інструменти реалізації соціального захисту учасників бойових дій.
4. Розкрити механізми соціального захисту та соціального забезпечення військовослужбовців.

Об'єкт дослідження – процес надання соціальних послуг військовослужбовцям.

Предмет дослідження – особливості надання соціальних послуг військовослужбовцям в сучасних умовах.

Методи дослідження. У процесі дослідження поряд із загальнонауковими методами аналізу та синтезу нами було використано ряд емпіричних методів дослідження. Зокрема метод аналізу документів застосовувався для вивчення наявних наукових публікацій, а також аналізу законодавчих документів, що стосуються проблематики дослідження.

Теоретичне значення дослідження полягає в розкритті понять «соціальний захист» та «соціальні послуги»; аналізі нормативно-правового законодавства щодо надання соціальних послуг військовослужбовцям; характеристиці основних інструментів реалізації соціального захисту учасників бойових дій; розкритті механізмів соціального захисту та соціального забезпечення військовослужбовців.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі під час вивчення курсу «Військова соціальна робота», у процесі підготовки лекцій, семінарських занять, рефератів і курсових робіт, посібників та інших навчальних і довідникових видань, у дослідженнях проблем соціального захисту військовослужбовців в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження висвітлювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (Умань, 2023), Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи соціальної роботи та психології в умовах війни» (Умань, 2023).

Перехрестова Ольга. Соціально-психологічна допомога військовослужбовців. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери: матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару* (Умань, 21 квітня 2023 р.) [ред. кол. : Коляда Н.М. та ін.]. Умань : ВПЦ «Візаві», 2023.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 67 сторінок (основна частина – 53 сторінки).

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ

1.1. Соціальний захист військовослужбовців та його суть

Законом України «Про соціальні послуги» регламентується термін «соціальна група» та «соціальні послуги». Зокрема, «соціальна група» розглядається як «група осіб, об'єднаних за спільною соціальною, демографічною або іншою ознакою, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують надання їм однотипних соціальних послуг» [11].

Соціальні послуги – це «комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, що перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати, з метою вирішення їхніх проблем та перешкод до нормального життя» [11].

Аналіз понять «соціальний захист», «правовий захист», «соціально-правовий захист» людини, дозволив виокремити дефініцію тлумачення поняття соціально-правового захисту людини в умовах військових конфліктів. Соціально-правовий захист людини в умовах військових конфліктів – це регламентована і регульована нормами права діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організацій та громадських об'єднань щодо реалізації законодавчо закріплених заходів економічного, соціального і правового характеру з метою подолання ними важкої життєвої ситуації і якнайшвидшої соціальної адаптації у нових умовах.

Аналіз довідкової та наукової літератури свідчить, що поняття «соціальний захист» розглядається у різних аспектах і є за своїм змістовим наповненням досить містким.

Уперше термін «соціальний захист» був використаний у Законі про соціальний захист США в 1935 році, незабаром цей термін став широко застосовуватися в багатьох країнах світу й виражав сутність проблеми щодо організації національних систем допомоги окремим верствам населення [22].

Відомий американський економіст П. Спікер називає соціальний захист системою соціальних служб, що передають конкретні ресурси споживачам.

Під соціальними службами він виокремлює «велику п'ятірку» – соціальне забезпечення, житлові програми, охорону здоров'я, соціальну роботу, освіту. Системи соціального захисту розвинених країни спрямовані на забезпечення доходу, гідного рівня життя для всіх, запобігання та зменшення бідності й нерівності [53].

Міжнародна організація праці визначає соціальний захист як соціальну підтримку, що надається в разі настання соціальних ризиків та потреб. Основна увага звертається на зайнятість населення, забезпечення доходу протягом життя та проведення зваженої політики соціального захисту для вразливих груп населення [27]. Світовий банк визначає соціальний захист як систему, яка допомагає управляти ризиками, полегшує бідність та запобігає їй, сприяє рівності можливостей і нарощуванню людського капіталу. Банк пов'язує соціальний захист із забезпеченням працею та робочими місцями [54].

Європейська комісія розглядає соціальний захист як систему заходів щодо зменшення бідності та вразливих груп населення, підтримки інклюзивного та сталого розвитку. Науково-дослідний інститут соціального розвитку ООН визначає соціальний захист як систему дій щодо запобігання та подолання негативних ситуації, які впливають на добробут людей [21]. Відповідно до визначень міжнародних організацій, соціальний захист прийнято розуміти як систему державних і приватних заходів, які забезпечують добробут, допомогу бідним, захищають вразливих осіб від ризиків і покращують їх соціальний статус.

У Всесвітній енциклопедії «соціальний захист – це урядова програма, що допомагає працівникам, пенсіонерам та їхнім сім'ям досягти рівня економічного забезпечення» [63].

В Американській енциклопедії поняття «соціальний захист» означає безпеку й свободу від страху, які спрямовані на суспільство як на групи взаємопов'язаних і взаємозалежних людей [62].

Серед міжнародних документів особливе місце посідає Загальна декларація прав людини, яка у статті 22 передбачила право людини на соціальне забезпечення за допомогою національних зусиль та міжнародного співробітництва й відповідно до структури і ресурсів кожної держави [8].

У розвиток норм Загальної декларації прав людини був прийнятий Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Держави учасниці Пакту взяли на себе юридичні обов'язки гарантувати кожному право на соціальне забезпечення, у тому числі право на соціальне страхування, а також забезпечити право кожного на відповідний життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, тобто достатнє харчування, одяг і житло [23].

Відповідно Конституції України (стаття 46) під соціальним захистом «передбачено право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [19].

Так, у Короткому соціологічному словнику соціальний захист – це сукупність соціальних та юридичних гарантій, метою яких є забезпечення державою для кожного члена суспільства реалізації його найважливіших соціально-економічних прав, у тому числі права на рівень життя, необхідний для нормального відтворення та розвитку особистості [51]. Науковець С. Приходько вважає, що соціальний захист як функція держави є системою правових, економічних і організаційних заходів, спрямованих на забезпечення всіх громадян рівними можливостями досягнення життєвого рівня для себе та своєї сім'ї, соціальної підтримки і допомоги на випадок певних обставин, наприклад, непрацездатності, хвороби, безробіття тощо [30, с. 20]. Ряд науковців у своїх дослідженнях використовують поняття «соціального забезпечення», а не поняття «соціального захисту». Теоретично можна

виявити низку відмінностей між цими назвами, а фактично суть і соціального забезпечення, і соціального захисту одна – надати соціальну допомогу тим категоріям громадян, які її потребують. Навести суттєві відмінності у змісті цих правових категорій ще нікому не вдалося. Поняття соціального захисту та соціального забезпечення пропонуємо розглядати як тотожні терміни.

Більшість науковців і практиків розглядають соціальний захист як систему правових, соціально-економічних та організаційних заходів, що їх гарантує та реалізує держава з метою гарантування належного рівня життя людини, тобто матеріального забезпечення відповідно до стандартів сучасного суспільства. Також соціальний захист визначають як систему інститутів державного соціального забезпечення, соціальної допомоги, соціального й особистого страхування, а також внутрішньо організаційних форм соціальної допомоги, що функціонують для матеріального, медичного й реабілітаційного забезпечення людей відповідних категорій населення. Деякі науковці дотримуються думки, що це система принципів, методів, законодавчо встановлених державою соціальних гарантій, заходів і закладів, які забезпечують умови для нормальної життєдіяльності різних соціальних категорій і груп [50].

Основними *принципами*, на яких ґрунтується політика соціального захисту є: гласності, рівності, комплексності, доступності, адресності, законодавчого визначення умов та порядку здійснення соціального захисту, ефективності та інші.

Налагоджена система соціального захисту населення є найважливішим складовим чинником розвинутої демократичної соціальної держави. А ефективним її показником є виконання основних функцій соціального захисту, які зумовлені її природою і цільовим призначенням. Питанню соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей в рамках науки державного управління окрему увагу присвятив О. Кондратенко [18].

Науковцем виявлено основні групи проблем державного регулювання соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей у контексті сучасних

викликів: проблеми із забезпечення житлом та земельними ділянками; психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання; пов'язані із санаторно-курортним лікуванням; оздоровленням та відпочинком із сім'єю; рівнем доходу; прогалинами в чинному законодавстві у сфері соціального захисту учасників АТО та членів їхніх сімей і недотриманням його норм; особистою безпекою, негативним ставленням до ветеранів АТО, корупцією [18, с. 176].

Якщо говорити про соціальний захист військовослужбовців, то згідно Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» він трактується як «діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом» [25].

Конституція України суттєву увагу приділяє соціальному захисту осіб, що проходять військову службу у військових підрозділах. Так, у ч. 5 ст.17 Конституції України [19] встановлено, що держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі в Збройних силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей.

Державна політика у сфері соціального захисту ветеранів війни та учасників АТО/ООС включає в себе медичне забезпечення, надання послуг з психологічної реабілітації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням, технічними та іншими засобами реабілітації, забезпечення житлом ветеранів війни, надання їм освітніх послуг, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються з військової служби, інших учасників антитерористичної операції та осіб, звільнених з військової служби, організації їх поховання тощо. Базовою нормою-принципом у правовому

регулюванні соціального захисту учасників АТО/ООС є норма ч.5 ст 17 Конституції України, яка водночас є нормою прямої дії. Основні пільги та соціальні гарантії всіх категорій учасників АТО визначено у статтях 12, 13, 14 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Їх перелік налічує більше 22 пунктів з різних сфер, зокрема медичної, соціальної, освітньої та інших, і вони розповсюджуються на всіх ветеранів війни, а не тільки учасників АТО/ООС [46]. Окрім того, окремі аспекти соціального захисту учасників антитерористичної операції та загиблих учасників антитерористичної операції регулюються Кодексом законів про працю України [16], законами України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» [46], «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [43] та іншими нормативними актами.

Державне регулювання соціального захисту військовослужбовців полягає у формуванні системи задоволення певних соціальних потреб за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, зокрема щодо психологічної підтримки, матеріальної допомоги, санаторно-курортного лікуванням, гарантій щодо освіти, здійснення протезування в разі втрати функціональних властивостей кінцівок, забезпечення автотранспортом, пільг у сплаті певних видів послуг, пенсійного забезпечення, забезпечення житлом або земельними ділянками, дотримання трудових прав, зокрема, щодо збереження місця роботи й середнього заробітку під час участі в бойових діях, та ін. [56]. З 2014 року на всі зазначені вище категорії осіб поширено дію Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [46].

У нормативно–правовому полі соціальний захист учасника бойових дій (УБД) визначається як діяльність держави, спрямована на створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття, організацію соціального обслуговування, виконання цільових програм соціального та

правового захисту, надання пільг, переваг і соціальних гарантій, передбачених законодавством.

Адміністративне провадження у сфері захисту прав учасників бойових дій можна розподілити на окремі стадії:

1. Встановлення статусу: 1) учасника бойових дій; 2) особи з інвалідністю внаслідок війни; 3) учасника війни; 4) родини загиблого.

2. Забезпечення встановленими пільгами та послугами.

3. Позбавлення статусу.

4. Здійснення окремих адміністративних процедур в межах процесуального провадження.

5. Виконання рішень, ухвалених в рамках адміністративного провадження. Початковою стадією будь-якої адміністративної процедури є звернення із заявою до органів соціального захисту про встановлення відповідного статусу особи, якій гарантовано державну підтримку.

Статус учасника бойових дій надається особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів із числа [46]:

– військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних) та працівників Збройних Сил України, Національної гвардії України, СБУ, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, військовослужбовців військових прокуратур, осіб рядового та начальницького складу підрозділів оперативного забезпечення зон проведення антитерористичної операції Державної фіскальної служби України, поліцейських, осіб рядового,

начальницького складу, військовослужбовців, працівників Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

– бійців добровольчих формувань, за умови, що в подальшому такі добровольчі формування були включені до складу Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів [46].

Порядок надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 413 [37]. Для надання статусу учасника бойових дій зазначеним особам, які брали участь в антитерористичній операції, командири (начальники) військових частин (органів, підрозділів) або інші керівники підприємств, установ та організацій у 30-денний строк після завершення особами виконання завдань антитерористичної операції в районах її проведення зобов'язані подати на розгляд комісії, утвореної міністерством, центральним органом виконавчої влади чи іншим державним органом, у підпорядкуванні яких перебували військові частини (органи, підрозділи), установи та заклади, у складі яких проходили службу особи, довідки за встановленою формою та інші документи (витяги з наказів, витяги з бойових наказів), що є підставою для отримання статусу [38]. Рішення про надання та позбавлення статусу учасника бойових дій приймається комісіями, утвореними у складі центральних органів

виконавчої влади (МВС, Міноборони, СБУ та інші) з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій, відповідно до їх повноважень. У зв'язку з системними зловживаннями у сфері набуття статусу «учасника бойових дій» виникла нагальна потреба внесення змін до чинних норм щодо можливості позбавлення встановлення раніше набутого статусу. Статус особи з інвалідністю внаслідок війни надається особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України та стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення з числа тієї ж групи суб'єктів, визначених вище. Порядок надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 08.09. 2015 р. № 685 [36]. Рішення про надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни приймається органами соціального захисту населення. Статус учасника війни надається працівникам підприємств, установ, організацій, які залучалися та брали безпосередню участь у забезпеченні проведення антитерористичної операції, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. № 739 «Питання надання статусу учасника війни деяким особам» [29]. Зміни, внесені у 2019 році до вказаної постанови, врегулювали окремі прогалини у першій редакції, зокрема щодо встановлення відповідного статусу добровольцям. Розгляд питань про встановлення статусу учасника війни зазначеним категоріям осіб покладено на комісії, утворені відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26.04.1996 р. № 458 «Про комісії для розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни, відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх

соціального захисту» [40]. У разі виникнення спірних питань, що потребують міжвідомчого врегулювання, рішення приймається Міжвідомчою комісією з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій та виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера і деяких інших категорій осіб [40].

Держава виконує координаційну та організаторську роль у регулюванні процесів виконання соціальних гарантій і пільг. Відповідно до статті 17 Конституції України саме на державу покладено обов'язок щодо соціальної підтримки громадян, які захищали Україну в складі Збройних сил України, інших військових формувань, а також членів їхніх сімей.

До органів влади відносяться органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а саме: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство охорони здоров'я, Служба безпеки України, органи місцевого самоврядування та інші органи, які здійснюють формування складових соціального захисту ветеранів в Україні та реалізацію конкретних завдань.

До інститутів громадянського суспільства як суб'єкта соціального захисту УБД відносяться громадські організації, спілки ветеранів, профспілки, асоціації громадян, благодійні організації та фонди, які в межах своїх повноважень сприяють розробленню рішень органами законодавчої і виконавчої влади щодо УБД, представляють і захищають законні інтереси своїх членів у державних органах і громадських організаціях, здійснюють інші повноваження, передбачені законодавством України про об'єднання громадян. Інститути громадянського суспільства сприяють зростанню людського потенціалу й соціального захисту та є найбільш наближені до потреб конкретного УБД.

Державна політика спрямована на забезпечення прав, гарантій та компенсацій військовослужбовцям шляхом формування соціального захисту

спрямованого на адаптацію їх до мирного життя, психологічну реабілітацію, надання технічних засобів реабілітації, житла, санаторно-курортного лікування, пенсійного забезпечення, освітніх послуг, пільг [3, с. 118].

Реформування Збройних сил та інших військових формувань України, у тому числі їх соціального захисту, є прикладом найбільш активних реформ в державі за останні роки. Державна політика спрямована на побудову нового війська, яке здатне боронити державу та ефективно реагувати на воєнні загрози [57]. З огляду на це актуальним питанням сьогодення залишається реформування Збройних сил України відповідно до міжнародних стандартів, удосконалення державної політики соціального захисту УБД та створення ефективних механізмів її реалізації.

1.2. Нормативно-правове законодавство щодо надання соціальних послуг військовослужбовцям

Законодавство про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей регламентується рядом нормативно-правових актів.

За юридичною силою нормативно-правові акти у сфері соціального захисту військовослужбовців поділяються на законні та підзаконні. Серед законних нормативно-правових актів найвищу юридичну силу має Конституція України, де в ст. 46 задекларовано кожному громадянину право на соціальний захист [19].

Серед законів України, які регулюють питання надання статусу, прав, гарантій та інші напрями соціального захисту військовослужбовців, можемо виділити такі закони: «Про Збройні Сили України», «Про Національну гвардію України», «Про Службу безпеки України», «Про оборону України» тощо.

Суспільні відносини у сфері соціального захисту учасників бойових дій, ветеранів війни, військовослужбовців та членів їх сімей регулюються законами України, а саме: Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії

їх соціального захисту» [12], Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [15], Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист» [47], Закон України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни» [13], Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їх сімей» [33], Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» [9].

До підзаконних нормативно-правових актів належать Закон України «Про соціальні послуги» [11], Закон України «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників АТО», Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [42], наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Положення про міжвідомчу комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій» [34] та інших.

Також до підзаконних нормативно-правових актів можна віднести постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання статусу інваліда війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення», «Про особливості призначення і виплати одноразової грошової допомоги в разі інвалідності або часткової втрати працездатності без установаження інвалідності резервістам, які безпосередньо брали (беруть) участь в антитерористичній операції», «Про затвердження Порядку та умов виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності працівника міліції», «Деякі питання протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, окремих категорій громадян, які брали участь в антитерористичній операції та/або забезпеченні її проведення і втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок» [20, с. 115].

Також варто згадати ряд документів, які пов'язані з виплатами військовослужбовцям. Зокрема: Постанова Кабінету Міністрів України «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам, які мають право на пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», крім військовослужбовців строкової служби і членів їх сімей та прирівняних до них осіб»; Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 року № 460 «Про затвердження Порядку та умов виплати деяким категоріям військовослужбовців одноразової грошової допомоги у разі звільнення з військової служби»; Наказ Міністерства оборони України від 07 червня 2018 року № 260 «Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам» Накази Міністра оборони України «Про затвердження довгострокової програми медичної реабілітації військовослужбовців миротворчих контингентів Збройних Сил України» (2004 р.); «Про затвердження інструкції про порядок санаторно-курортного забезпечення у Збройних Силах України» (2011 р.); Розпорядження Кабінету Міністрів «Про затвердження плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників АТО» (2015 р.) та інші.

Відповідно до частини першої статті 3 Закону України «Про щомісячну грошову виплату деяким категоріям громадян» Кабінет Міністрів України розглянув порядок призначення і виплати щомісячної грошової виплати деяким категоріям громадян з числа осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною і брали безпосередню участь у захисті суверенітету та територіальної цілісності України, та членам сімей загиблих (померлих) громадян з числа осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною;

Відповідно Закону України «Про оборону України» наголошується на тому, що «час перебування громадян України на військовій службі

зараховується до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Час проходження строкової військової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу, а також час проходження військової служби в особливий період зараховуються до стажу роботи, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах, якщо на момент призову на строкову військовою службу, військовою службою за призовом осіб офіцерського складу, військовою службою в особливий період, особа навчалася за фахом у професійно-технічному навчальному закладі, працювала за професією або займала посаду, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах [14].

У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації.

Згідно зі статтею 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» «соціальний захист військовослужбовців – діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом» [15]. Він визначає принципи діяльності державних органів у сфері реалізації соціальної функції держави щодо військовослужбовців та членів їх сімей, закріплює основи їх соціального та правового захисту, встановлює систему гарантій у здійсненні прав у економічній, соціальній, політичній сферах, що створює сприятливі умови для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни.

Наголошується, що «держава забезпечує соціальну та професійну адаптацію військовослужбовців, які звільняються у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, за станом здоров'я, а також військовослужбовців строкової військової служби, які до призову на строкову військову службу не були працевлаштовані, в разі відповідного звернення зазначених осіб. У разі необхідності соціальну та професійну адаптацію проходять також члени сімей військовослужбовців за їх зверненням» [15].

Говорячи про грошове забезпечення військовослужбовців, то сюди можна віднести:

- посадовий оклад, оклад за військовим званням;
- щомісячні додаткові види грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, винагороди, які мають постійний характер, премія);
- одноразові додаткові види грошового забезпечення.

Відповідно Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» військовослужбовці мають право на охорону здоров'я та медичну допомогу. Так, військовослужбовцям, які направляються до санаторно-курортного закладу для продовження лікування відповідно до висновку військово-лікарської комісії після стаціонарного лікування в госпіталі, путівки надаються безоплатно. Військовослужбовці, які стали особами з інвалідністю внаслідок бойових дій, а також учасники бойових дій прирівнюються у правах до осіб з інвалідністю та учасників Другої світової війни [15].

Говорячи про забезпечення військовослужбовців житлом, то «військовослужбовці та члени їх сімей, які проживають разом з ними, забезпечуються службовими жилими приміщеннями, що повинні відповідати вимогам житлового законодавства. Військовослужбовцям, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членам їх сімей надаються жилі приміщення для постійного проживання або за їх бажанням грошова компенсація за належне їм для отримання жиле приміщення. У разі відсутності

службового жилого приміщення військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і не перебувають у шлюбі, розміщуються безплатно в спеціально пристосованих казармах у розташуванні військової частини, а сімейні – у сімейних гуртожитках. Житлово-побутові умови в таких казармах повинні відповідати вимогам, які пред'являються до гуртожитків, що призначені для проживання одиноких громадян. У разі відсутності можливості розміщення зазначених військовослужбовців у спеціально пристосованих казармах у розташуванні військової частини та сімейних гуртожитках військова частина зобов'язана орендувати для військовослужбовців та членів їх сімей жиле приміщення або за їх бажанням виплачувати грошову компенсацію за піднайом жилого приміщення» [15].

У Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [46] встановлюється правовий статус для таких категорій, як: 1) учасники бойових дій та особи, прирівняні до них; 2) особи з інвалідністю внаслідок війни; 3) учасники війни; 4) особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; 5) постраждалі учасники Революції Гідності. У ньому закріплюються пільги та юридичні гарантії соціального захисту зазначених категорій осіб.

Цей закон спрямований на захист ветеранів війни шляхом виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни; надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я та здійснення інших заходів.

Зазначений вище Закон визначає, що ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни (ст. 4 Закону).

Відповідно до п. 4 та п. 5 ст. 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», учасникам бойових дій надаються

житлово-комунальні пільги в межах норм, передбачених чинним законодавством. Разом з тим, відповідно до ст. 10 зазначеного Закону, його дія поширюється також на членів сім'ї ветеранів війни.

Згідно з пунктом 5 ст. 51 Бюджетного кодексу України, при наданні пільг та здійсненні видатків з бюджету щодо їх виплати до членів сім'ї пільговика належать: дружина (чоловік), їхні неповнолітні діти (до 18 років); неодружені повнолітні діти, визнані інвалідами з дитинства I та II групи або інвалідами I групи; особа, яка проживає разом з інвалідом війни I групи та доглядає за ним, за умови що інвалід війни не перебуває у шлюбі; непрацездатні батьки; особа, яка знаходиться під опікою або піклуванням громадянина, який має право на пільги, та проживає разом з ним» [46].

Відповідно до Закону України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни», учасники бойових дій мають право на достроковий вихід на пенсію за віком. На призначення дострокової пенсії учасники бойових дій мають право після досягнення чоловіками 55 років, жінками – 50 років та за наявності страхового стажу не менше 25 років у чоловіків і не менше 20 років у жінок.

Окрім того, дана категорія громадян має право на:

– підвищення у розмірі 25% прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність (стаття 12 Закону України № 3551);

– цільова грошова допомога на прожиття у розмірі 40 грн (Закон України від 16.03.2004 №1603 «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни»);

– щомісячна державна адресна допомога у розмірі, що не вистачає до мінімальної пенсійної виплати – 210% прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність (постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2010 року № 656 «Про встановлення щомісячної державної адресної допомоги до пенсії особам з інвалідністю внаслідок війни та учасникам бойових дій») [55].

Наступний закон, який регулює правові засади щодо реалізації соціальної функції військовослужбовців «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» від 16.03. 2004 р. № 1603-IV, який спрямований на поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Відповідно до Закону Кабінету Міністрів України необхідно передбачати щомісячну виплату цільової грошової допомоги на прожиття: особам з інвалідністю внаслідок війни, учасникам бойових дій незалежно від розміру пенсій та надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги та пенсії за особливі заслуги перед Україною [44]. Таким чином, державні органи у грошовій формі надають захист зазначеним категоріям осіб, що сприяє поліпшенню рівня їх життя.

Законом України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їх сімей» закріплюється система заходів державних органів, направлених на соціальний захист військовослужбовців, що звільняються, до яких належить виплата грошової допомоги; особам, які під час звільнення з військової служби змінюють місце проживання, та членам їхніх сімей оплачується вартість проїзду і перевезення багажу до нового місця проживання в межах України; особам, звільненим з військової служби, які не мають права на пенсію, на період працевлаштування, але не більше одного року, виплачується щомісячна допомога у розмірі посадового окладу та окладу за військове звання тощо [33, ст. 444]. Так держава у особі державних органів дбає про адаптацію військовослужбовців.

Проаналізувавши законодавчі нормативно-правові акти, які регулюють реалізацію соціальної функції держави щодо військовослужбовців та членів їх сімей, можемо зробити висновки, що існує розгалужена система нормативно-правових актів, які закріплюють гарантії соціальної захищеності зазначеної категорії.

Висновки до першого розділу

Соціальний захист військовослужбовців ЗС України – це діяльність держави, спрямована на встановлення правових норм, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, соціальних пільг, гарантій та компенсацій для задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до їх особливого виду діяльності, підтримання їхнього статусу в суспільстві.

Соціальне забезпечення військовослужбовців ЗС України – це заходи по перерозподілу коштів Державного бюджету України щодо надання грошового та матеріального забезпечення військовослужбовцям та членам їх сімей з метою компенсації, зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на військовослужбовців, які через особливості своєї службової діяльності не мають іншого джерела отримання гідних умов до існування.

Військова служба відноситься до особливої сфери діяльності, тому військовослужбовці для якісного виконання своїх обов'язків потребують різних видів забезпечення: матеріального, продовольчого, речового, житлового, медичного та інших. У Збройних Силах України є такі види соціального забезпечення:

- грошове;
- продовольче;
- речове;
- медичне забезпечення;
- житлове;
- виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців.

Соціального забезпечення військовослужбовців ЗС України має на меті вирівняти соціальне становище цієї категорії осіб відносно до інших членів суспільства, а також встановити додаткові гарантії, пов'язані з високим ризиком ушкодження здоров'я чи загибелі, внаслідок участі в бойових діях чи

військових конфліктах. Соціальне забезпечення полягає в безпосередньому наданні державою в особі Міністерства оборони України виплат у грошовій та натуральній формі військовослужбовцям, які мають на них право, надання медичної допомоги та забезпечення житлом.

РОЗДІЛ II. СИСТЕМА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ

2.1. Міжнародний досвід соціального захисту військовослужбовців

Соціальний захист військовослужбовців або надані державою соціальні гарантії у вигляді достатнього матеріального та фінансового забезпечення військовослужбовцям гарантує ефективне функціонування збройних сил будь-якої держави. Систему забезпечення соціального захисту військовослужбовців можна розглядати як сукупність соціально-правових, соціально-економічних і соціально-психологічних компонентів, які закріплені законодавчо та втілюються завдяки наявності ефективного механізму реалізації такої політики. Сутність соціального захисту полягає у створенні умов, які нейтралізують вплив негативних факторів, пов'язаних із професійною діяльністю, або компенсують цей вплив.

Головними недоліками сьогодення у сфері соціального забезпечення військовослужбовців нашої країни залишаються рівень, якість і доступність соціальних гарантій для військовослужбовців. Дослідження зарубіжного досвіду забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців дасть змогу визначити основні компоненти та особливості такого забезпечення в країнах світу.

Під соціальним захистом військовослужбовців слід розуміти діяльність (функцію) держави, спрямовану на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності та статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі [10]. Важливою умовою соціальної та економічної стабільності будь-якої держави є такий елемент економічної системи як державні соціальні гарантії. Види та форми державних соціальних гарантій, а також розвиток соціального забезпечення загалом залежать насамперед від двох факторів: рівень розвитку

економіки держави та стан розвитку демократичних засад. Отже, основою суспільного добробуту й кінцевою метою економічної діяльності кожної держави є високий рівень соціальних гарантій.

Аналіз вітчизняного та світового досвіду засвідчує, що кожний напрям із забезпечення соціальних гарантій держави має свої види та форми реалізації, а саме [2]:

по-перше, прийнятний рівень добробуту громадянина, який здійснює трудову діяльність, забезпечується за допомогою мінімального рівня заробітної плати, її індексації, помірних податків і невтручання у підприємницьку діяльність;

по-друге, пріоритетні потреби суспільства (здобуття загальної освіти, виховання дітей і підлітків, здійснення культурно-освітньої роботи, підготовка кадрів, організація охорони здоров'я і розвитку фізичної культури членів суспільства), задовольняються за коштів державного та місцевих бюджетів у формі безплатних послуг;

по-третє, громадяни у скрутних та непередбачуваних обставинах (підвищене навантаження на працездатних осіб у зв'язку з наявністю утриманців, незадовільним станом здоров'я, похилим віком, втратою роботи, кризовими явищами в економіці), підтримуються за допомогою пенсій, стипендій, грошових виплат та їх індексації, матеріальної допомоги, податкових пільг з платежів і послуг.

Отже, державні соціальні гарантії мають підтримувати достатній життєвий рівень громадянина та сприяти розвитку здібностей людини незалежно від її матеріального становища, рівня її заробітної плати, а також впливу економічних та інших зовнішніх факторів.

У більшості країн світу питанням соціально-економічного і правового захисту військовослужбовців приділяється надзвичайно велика увага. Якщо розглядати число професій і категорій громадян, яким надаються пільги за коштів держави, військовослужбовці належать до найбільш захищеної професійної групи населення.

Аналіз зарубіжного досвіду забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців засвідчує, що найрозвиненіша та відпрацьована система грошового забезпечення військовослужбовців створена в США і країнах НАТО. Вона повністю відкрита для суспільства і інформація про соціальний захист посідає надзвичайно вагоме місце в рекламі військової служби.

Пряма мотивація військовослужбовців – це матеріальні методи – різного роду виплати Міністерства оборони США особовому складу (пільги, заробітні плати, пенсії, податки, тощо). Непряма мотивація формується з витрат на ресурси, які використовуються для виконання професійних обов'язків, навчання, тобто повного забезпечення особового складу усім потрібним, від щеплення до освіти [24, с. 145].

Гарантовані соціальні виплати військовослужбовцям у США, Німеччині, Франції та у багатьох інших країнах світу мають загалом однакову структуру: основні оклади, додаткові виплати і надбавки, продовольча і постійна житлова надбавка (зокрема тимчасові, спеціальні, заохочувальні виплати і компенсаційні доплати), одноразові виплати під час звільнення з військової служби.

Основний оклад виплачується усім військовослужбовцям за виконання своїх функціональних обов'язків за штатною посадою, на яку призначено наказами відповідних командирів і начальників. Розмір основного окладу залежить від вислуги років і військового звання. Треба зазначити, що штати збройних сил більшості досліджуваних країн упорядковані таким чином, що рівні основні оклади отримують військовослужбовці з однаковими військовими званнями та вислугою років, незалежно від виду збройних сил і роду військ, а також регіонального місця служби. Важливим моментом є те, що в усіх країнах-членах НАТО через інфляцію і зростанням вартості життя грошове забезпечення та пенсії регулярно підвищуються. Нові ставки, як правило, запроваджуються з початком фінансового бюджетного року. Розміри пенсійного забезпечення регулярно коригуються з урахуванням змін у грошовому забезпеченні військовослужбовців і ціновій політиці держави.

Порядок нарахування грошового забезпечення, що застосовується на сьогодні в більшості країн Альянсу стимулює просування військовослужбовців по службі. Так, зростання грошового забезпечення у відносному значенні для офіцерського складу становить до 82 %, а для військовослужбовців сержантського і рядового складу – до 115 % [20, с. 280-283].

До того ж, грошове забезпечення рядового за контрактом прийнято за одиницю, а коефіцієнти диференціації відображають у скільки разів збільшується щомісячне грошове утримання відповідно до військового звання, з урахуванням середніх розмірів надбавок і підвищень грошового забезпечення, що виникають у процесі службового зростання.

Поряд із системою грошового забезпечення військовослужбовців застосовується інший напрям забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців у вигляді податкових пільг. Так, військовослужбовці збройних сил США оподатковуються федеральним податком і податком відповідно до Закону про соціальне страхування, як і працівники цивільного сектору. Проте для військовослужбовців встановлені значні пільги, зокрема, федеральний податок не стягується з продовольчих надбавок і усіх видів квартирних надбавок, речового забезпечення, а також надбавок, які виплачуються військовослужбовцям, які проживають у відриві від сім'ї. А другий вид податку сплачується тільки з основного окладу, до того ж загальний податок обмежений – 48 тис. доларів на рік [58 с. 41-56]. Не оподатковуються і компенсації військовослужбовцям, які проходять службу за кордоном. Податкові пільги надають досить суттєву прибавку до «чистих» доходів військовослужбовців.

Система матеріального забезпечення військовослужбовців країн-членів НАТО:

1. *Прямі регулярні виплати.* Вони передбачають основне грошове забезпечення, квартирне і продовольче забезпечення. До того ж квартирне і продовольче забезпечення може здійснюватися як у формі грошових

компенсацій, так і в натуральній формі. Зокрема, компенсація у вигляді постійної квартирної надбавки передбачена військовослужбовцям збройних сил США, які не забезпечені державними квартирами. Зазначена компенсація становить у середньому 70 % вартості житла, що орендується. Розмір надбавки залежить від району проживання і рангу військовослужбовця [60, с. 52]. Продовольча надбавка офіцерському складу виплачується щомісячно тим, хто має право на забезпечення безкоштовним харчуванням. Розмір надбавки переглядається щорічно і, як правило, збільшується пропорційно збільшенню основного окладу військовослужбовців. Рядові та сержанти харчуються безкоштовно в гарнізонних їдальнях, а тим, хто не забезпечується харчуванням через їдальні, виплачується надбавка в розмірі \$15-20 США на добу [60, с. 52].

2. *Спеціальні заохочувальні виплати.* Вони передбачені для окремих категорій військовослужбовців за особливі і екстремальні умови служби. Мета таких виплат – стимулювати проходження служби у складі екіпажів кораблів, підводних човнів, літаків тощо, тобто виконання обов'язків, пов'язаних із додатковим ризиком для життя. Зазначені виплати спонукають і приваблюють військовослужбовців дефіцитних професій, заохочують до продовження контрактів і перебування на військовій службі. Таких виплат у деяких країнах НАТО понад 33 види.

Так, військовослужбовцям збройних сил США, які обіймають посади і службова діяльність яких пов'язана з електронікою, авіацією, космонавтикою та рядом інших дефіцитних спеціальностей, у разі продовження контракту служби виплачується нагорода до \$50 тис. США [60, с. 52].

Військовослужбовцям військово-повітряних сил і військово-морських сил, які проходять службу на посадах або в районах, пов'язаних з підвищеним ризиком для здоров'я і життя передбачені компенсаційні доплати. Зокрема, військовослужбовці, які входять до складу команд, штабів, підрозділів, екіпажів літаків та кораблів та змінного екіпажу підводних човнів в США, отримують \$ 600 США на місяць. Для підводників встановлені додаткові

доплати не більш \$ 595 США на місяць. Сумарно такі виплати становлять до 35 % грошового забезпечення [59, с. 36].

3. *Компенсаційні доплати.* За допомогою цих виплат, військовослужбовці відновлюють непередбачувані витрати, пов'язані зі зміною місця служби, додатковими витратами на проживання в окремих регіонах та ін. У країнах-членах НАТО практично всі витрати на переміщення військовослужбовців і членів їх сімей до нового місця служби компенсуються. Так, під час переміщення у відпустку військовослужбовцям США та членам їх сімей надається 50 % знижки на квитки комерційних авіаліній, автобусні та залізничні перевезення та на розрахунки за оренду номерів у готелях та автомобільного транспорту на території США. На авіаквитки під час переміщення у відпустку за кордон знижка збільшується до 60 %. Якщо військовослужбовець користується послугами військово-транспортної авіації (за наявності вільних місць), то такі послуги надаються на безоплатній основі [59, с. 36].

4. *Соціальні пільги* передбачають безкоштовне медичне обслуговування, різні види страхування. Основний і головний принцип медичного обслуговування кадрового складу збройних сил країн-членів НАТО – прикріплення сімей до постійного сімейного лікаря. Цивільна медслужба, обсяг послуг якої становить 30 % всього обсягу медзабезпечення, працює на контрактній основі за кошт Міноборони. Крім того, вона обслуговує військових пенсіонерів, які не отримують пенсії за кошт Міноборони, а також членів їх сімей [20, с. 280-283].

5. *Інші пільги* – безкоштовне отримання освіти, можливість придбання товарів і послуг на пільгових умовах у системі військторгу, пільги для соціально-побутового забезпечення родин військовослужбовців тощо. Так у США передбачені різні пільги на отримання освіти як для військовослужбовців, так і для членів їх сімей. Свої освітні програми пропонує як Міністерство оборони, так і Міністерство у справах ветеранів. Крім того, Міністерство у справах ветеранів виплачує стипендії дітям, вдовам і дружинам

військовослужбовців зниклих безвісти або взятих у полон під час виконання службових обов'язків.

Значна кількість військовослужбовців США користуються правом на безкоштовну освіту оскільки вона є досить дорогою, майже в кожному департаменті Збройних Сил США є Офіс з питань освіти, де соціальні консультанти надають інформацію про освітні програми для військовослужбовців. З цією метою організують семінари, дні відкритих дверей та інші заходи, які проводять фахівці Державної служби зайнятості, Служби підтримки військових сімей департаменту праці та штатні співробітники Центру ветеранів з питань зайнятості і працевлаштування [26].

У Міністерствах оборони США і низки країн-членів НАТО розгорнута ціла мережа продовольчих і промтоварних магазинів у сфері побутових послуг. Загалом ціни на продовольчі і промислові товари в системі військторгів на 25-30 % нижче, ніж у магазинах інших торгівельних мереж. За військовими пенсіонерами зберігається право пожиттєво користуватися магазинами військторгів, автозаправками та іншими побутовими послугами.

Окрім згаданих пільг, існують пільги і в дошкільних дитячих закладах, у середньому на 25 %.

До основних прав, які закріплені за членами сімей загиблих військовослужбовців, належать одноразові виплати (окрім пенсій на довічне утримання) в розмірі п'ятимісячного грошового забезпечення військовослужбовця, який помер.

У рамках соціально-побутового забезпечення сімей військовослужбовців важливе місце належить заходам з підтримки на відповідному рівні їх здоров'я і загального фізичного стану.

Важливим аспектом забезпечення сімей військовослужбовців збройних сил країн-членів НАТО є працевлаштування. Так, члени сімей військовослужбовців користуються правом позачергового працевлаштування. Період працевлаштування не має перевищувати 6 місяців. Окрім того, у них є

перевага під час отримання роботи з неповним робочим днем та за сумісництвом.

Для військовослужбовців Німеччини [61], що служать за контрактом понад 12 років передбачені свої пільги. Так, вони, по-перше, отримують свідоцтво, що надає гарантії призначення їх після звільнення на посади чиновників у державному апараті або господарсько-адміністративних органах бундесверу. По-друге, протягом десяти років після звільнення отримують доплату до заробітної плати, що досягає розміру грошового забезпечення за останній місяць служби в армії, тобто за військовослужбовцем зберігається той же рівень матеріального забезпечення, що й був під час служби в армії.

У програмі передбачено урядом виплату спеціальної грошової допомоги після звільнення у запас, розмір такої допомоги залежить від звання та вислуги років; відшкодування переїзду військовослужбовця та членів його сім'ї до будь-якого куточку США; безкоштовне медичне страхування як військовослужбовців так і членів їхніх сімей протягом 120 днів; протягом року покривають витрати на лікування хвороб набутих під час служби; протягом 26 тижнів можуть виплачувати допомогу по безробіттю; дозвіл безкоштовного проживання у державних житлових будинках протягом шести місяців від звільнення [5].

Пакет пільг для ветеранів включає в себе: допомогу в одержанні освіти; реалізацію програми професійної реабілітації; допомогу при працевлаштуванні; допомогу з безробіття; психотерапевтичну допомогу; допомогу за інвалідністю; здійснення на пільгових умовах медичного обслуговування, страхування життя, надання позик на будівництво житла, організацію поховань, інші послуги [4].

В Україні теж задекларована розгалужена система забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. Проте наявність значної кількості нормативно-правових актів не допомагає реалізувати соціальний захист військовослужбовців. На жаль, більшість норм, що прописані в законах, уже застаріли та є суто декларативними. Так, держава, відповідно до законів,

гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення в обсязі, що відповідає умовам військової служби та стимулює закріплення кваліфікованих військових кадрів. Насправді ж, наприклад, надання житла або кредитів на житло можливе тільки після 20 років вислуги. З огляду на викладене, одним із шляхів покращення соціального забезпечення військовослужбовців, зокрема, у питанні забезпечення житлом, може бути розроблення та затвердження Програми забезпечення військовослужбовців ЗС України службовим житлом на період проходження військової служби та власним житлом на пільгових умовах як частина довгострокового контракту на службу в ЗС України або іншому військовому формуванні.

Програма передбачатиме:

- право обирати житло в будь-якому населеному пункті України незалежно від місця служби;
- накопичувальний характер і давати змогу у будь-який час скористатися накопиченою пільгою;
- накопичення пільги та використання її незалежно від наявності іншого житла;
- накопичення пільги в метрах квадратних, що захистить накопичення від інфляції;
- право на отримання службового житла на період служби чи компенсацію незалежно від права отримання власного житла на пільгових умовах.

Отже, кожна країна має свої особливості та специфіку забезпечення соціального захисту військовослужбовців. Проте у більшості країн світу держава піклується як про якість соціального захисту військовослужбовців, так і про реальну можливість отримання ними цих пільг; гідне життя особистості, яке враховує необхідні потреби соціально-культурного розвитку може забезпечити лише гідний рівень соціальних гарантій військовослужбовців; для забезпечення соціальних гарантій більшість країн світу реалізують цілий комплекс державних заходів, які спрямовані на

забезпечення гідного рівня життя і задовільного самопочуття як самих військовослужбовців, так і членів їх сімей.

2.2. Механізми соціального захисту та соціального забезпечення військовослужбовців

Безпосередній вплив на формування державної політики займає нормативно-правова база в якій задекларовано основні засади соціального захисту військовослужбовців.

Соціальний захист включає в себе:

- 1) освітнє забезпечення;
- 2) медичне забезпечення;
- 3) фінансове забезпечення;
- 4) пенсійне забезпечення;
- 5) інформаційно-правове забезпечення;
- 6) психологічна реабілітація;
- 7) матеріально-технічне забезпечення.

Зупинимося на аналізі адміністративних процедур за напрямками, які на сьогодні є досить актуальними:

- психологічна реабілітація;
- санаторно-курортне лікування;
- забезпечення житлом або земельними ділянками;
- здобуття освіти та професійної адаптації.

Наслідки участі в бойових діях відображаються не лише на фізичному, а й психологічному стані, що, у свою чергу, потребує надання психосоціальної підтримки. За інформацією Міністерства охорони здоров'я України, психологічної реабілітації потребують 77 відсотків учасників антитерористичної операції [45]. У 2017 році було схвалено Концепцію Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації

і соціальної та професійної реадаптації учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення на період до 2022 року від 12.07.2017 р. № 475-р [48]. А у подальшому Постановою Кабінету Міністрів України від 27.12. 2017 р. № 1057 Уряд затвердив «Порядок проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності» [49]. Кардинально новим у цьому механізмі є відхід від «радянських стандартів»: учасник бойових дій отримує соціальну послугу – психологічну реабілітацію як комплекс заходів, що здійснюються з метою збереження, відновлення або компенсації порушених психічних функцій, якостей, особистого та соціального статусу особи, сприяння психосоціальної адаптації до зміненої життєвої ситуації, осмислення досвіду, отриманого в екстремальній ситуації, та застосування його в житті [39]. У сфері охорони здоров'я учасникам АТО/ООС передбачено досить широкий перелік пільг, а процедурні аспекти їх забезпечення покладаються як на органи публічної влади, так і на інших суб'єктів правовідносин. Ми можемо виокремити адміністративні процедури, спрямовані на реалізацію таких пільг, як: безкоштовне одержання ліків, лікарських засобів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; першочергове безкоштовне зубопротезування; безкоштовне забезпечення санаторно-курортним лікуванням; щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів тощо. Забезпечення санаторно-курортним лікуванням в рамках соціального захисту осіб з інвалідністю – є відносно відокремленою адміністративною процедурою. Відтепер людина може самостійно обрати санаторій для оздоровлення, після цього звернутися до управління соціального захисту населення за місцем реєстрації, де перевіряється заклад на відповідність встановленим вимогам. Після цього укладається тристороння угода, яка передбачає безготівкове перерахування коштів санаторно-курортним закладам за надані послуги. При

цьому гранична вартість путівки для відшкодування вартості послуг санаторно-курортного лікування визначатиметься щороку Мінсоцполітики за погодженням з Мінфіном.

Проаналізуємо порядок забезпечення санаторно-курортним лікуванням. Складається ця адміністративна процедура з декількох стадій: 1) взяття на облік; 2) забезпечення санаторно-курортним лікуванням; 3) фінансово-компенсаторна стадія (відшкодування вартості проїзду, послуг санаторно-курортного лікування); 4) зняття з обліку. Отже, початковою стадією у процедурі забезпечення санаторнокурортним лікуванням учасників АТО/ООС є звернення особи, що має право на таке оздоровлення, до органів соцзахисту для постановки на облік. Для цього подається заява, медична довідка лікувальної установи за формою № 070/о, копію відповідного посвідчення, а учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники війни – також копію військового квитка (за наявності) та копію документа, що підтверджує безпосередню участь (забезпечення проведення) особи в антитерористичній операції чи заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримуванні збройної агресії росії у Донецькій та Луганській областях відповідно до п.5 Порядку використання коштів на санаторно-курортне лікування, затвердженого Постановою КМУ від 31.03.2015 р. № 200 [35] та Наказу Мінсоцполітики України від 14.07.2015 р. № 729, яким затверджено відповідні форми документів (заява, журнал обліку, акта про відмову особи від санаторно-курортної путівки). Конкретно на останній аспект варто звернути увагу, а саме – відмова від путівки. Пунктами 10 та 17-2 Порядку визначено норму, щодо якої відмовитися особа має право, звернувшись при цьому до органів соцзахисту не пізніше, як за 10 днів до початку санаторного лікування, про що складається акт. Однак, практика роботи органів соцзахисту свідчить про численні порушення зазначеної норми, коли особа, отримавши путівку, з неповажних причин не прибуває до лікувального закладу, не повідомляючи при цьому жодну зі сторін. У таких випадках адміністрація санаторно-курортного закладу повідомляє органи

соцзахисту про зазначений факт. При цьому санкція щодо недобросовісного виконання норм законодавства фактично відсутня. До стадії взяття на облік відносимо також такі процедури, як: повторне взяття на облік (здійснюється за спрощеною процедурою та передбачає надання тільки оновленої медичної довідки) передбачено у випадках, коли у поточному році особа одержала безоплатну путівку, в такому випадку її знімають з обліку. Другим етапом є безпосереднє перебування особи на лікуванні (оздоровленні). Ця стадія передбачає низку юридично значимих дій, що включають: розрахунок граничної вартості путівки, надання санаторнокурортним закладом інформації згідно з п. 17-1 Порядку щодо умов проживання, згоди надавати відповідні послуги, вартості путівки тощо, а також укладення тристоронньої угоди між органом соцзахисту – особою – закладом [32]. Особи після закінчення санаторно-курортного лікування подають органу соціального захисту населення зворотний талон від путівки або інший документ, що підтверджує проходження лікування в санаторно-курортному закладі за профілем захворювання, за яким їм видано довідку для отримання путівки на санаторно-курортне лікування, із зазначенням прізвища, імені, по батькові та строку перебування, завірений підписом керівника та скріплений печаткою (за наявності) такого закладу. Після цього санаторним закладом подається розрахунок та оформлюється акт наданих послуг (може здійснюватися в електронній формі з використанням електронного цифрового підпису у разі його наявності в кожній із сторін) [32]. Наступною є фінансово-компенсаторна стадія. Значна кількість змін в межах цієї стадії внесена Постановою Кабміну від 28.02.2018 р. № 137. Так, згідно з п. 19 Порядку визначено перелік наданих послуг, які відшкодовуються з державного бюджету. До останніх відносяться: відшкодування санаторно-курортним закладам вартості путівки для осіб; відшкодування санаторно-курортним закладам вартості путівки без лікування для громадян, що супроводжують осіб з інвалідністю I групи; оплату проїзду для громадян, що супроводжують осіб з інвалідністю з наслідками травм і захворюваннями хребта та спинного мозку; компенсацію вартості проїзду

особам з інвалідністю внаслідок війни до санаторнокурортного закладу та назад; виплату грошової компенсації замість путівки на санаторно-курортне лікування особам з інвалідністю внаслідок війни.

Досить проблемним питанням соціального захисту учасників АТО є відсутність прозорого і ефективного механізму вирішення житлових проблем військовослужбовців-учасників АТО. Хоча в Україні існує Комплексна програма забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби та членів їх сімей [41], проте внаслідок хронічного недофінансування ефективність зазначеної програми як інструменту вирішення житлових проблем військовослужбовців є вкрай низькою і продовжує знижуватися. Позитивним кроком є прийняття Кабінетом Міністрів України ряду постанов, які регламентують забезпечення житлом деяких пільгових категорій громадян з числа учасників АТО шляхом виплати грошової компенсації за рахунок коштів державного бюджету: 1) постановою КМУ від 02.09.2015 р. № 728 «Деякі питання забезпечення житлом військовослужбовців та інших громадян» передбачено механізм визначення розміру і надання військовослужбовцям та членам їх сімей, що перебувають разом з ними на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, що ведеться у військових частинах, органах, підрозділах, загонах, військових навчальних закладах, установах, а у разі їх розформування – у військових комісаріатах та квартирно-експлуатаційних установах, за їх бажанням грошової компенсації за належне їм для отримання жилого приміщення [6]; 2) постанова КМУ від 19.10.2016 р. №719 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей», якою визначаються умови та механізм виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для осіб з інвалідністю I-II груп, яка настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час 165 безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, визначених пунктами 11-14 частини другої статті 7 Закону

України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та які потребують поліпшення житлових умов [28]; 3) постанова КМУ від 18.04.2018 р. № 280 «Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України», що передбачає механізм забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які є особами з інвалідністю III групи або учасниками бойових дій з числа учасників АТО шляхом виплати їм грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення, з урахуванням можливості постановки їх на квартирний облік. Отже, прийняття таких нормативно-правових актів, які регулюють питання забезпечення житлом деяких категорій громадян з числа учасників бойових дій сприятиме уникненню соціальної напруги, відновленню соціальної справедливості і забезпеченню належного рівня соціального захисту цих осіб. Проте, це не вирішує загальної проблеми, яка існує на даний час, у питанні забезпечення всіх учасників бойових дій АТО, які потребують забезпечення житлом.

Наступний напрямок у системі адміністративних процедур соціального захисту учасників АТО – отримання підтримки на здобуття вищої освіти для себе та для своїх дітей. З 2015 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій та їхніх дітей, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту; дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для здобуття професійнотехнічної та вищої освіти» від 14.05.2015р. № 425-VIII, згідно з яким учасники бойових дій з числа військовослужбовців, які брали участь в антитерористичній операції, та їхні діти, у тому числі діти, які навчаються за денною формою навчання у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, – до закінчення навчальних закладів, але не довше, ніж до досягнення ними 23 років, мають право на державну цільову підтримку для здобуття професійно-технічної та вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах [31]. Державна

цільова підтримка для здобуття професійно-технічної та вищої освіти надається у вигляді:

- повної або часткової оплати навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів;
- пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти;
- соціальної стипендії;
- безоплатного забезпечення підручниками;
- безоплатного доступу до мережі Інтернет, систем баз даних у державних та комунальних навчальних закладах;
- безоплатного проживання в гуртожитку;
- інших заходів, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Якщо розглядати соціальну підтримку військовослужбовців з точки зору матеріальної складової, офіційні ресурси надають можливості до:

1) Одноразова грошова виплата у визначеному розмірі для військовослужбовців, які отримали травму (поранення, контузію, каліцтво, захворювання) внаслідок безпосередньої участі в бойових діях, мають право на встановлення групи інвалідності (або ж відсотку втрати працездатності, без встановлення групи інвалідності), та виплату одноразової грошової допомоги. А також для осіб, яким вже встановлено групу інвалідності, та котрі мають право на отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни та отримання відповідного посвідчення.

2) Додаткова матеріальна допомога від органів місцевого самоврядування, при умові закладення ними такої допомоги у бюджет.

3) Санаторно-курортне лікування та заходи психологічної реабілітації.

4) Безкоштовне забезпечення ліками в межах програми «Доступні ліки».

5) Допомога у компенсації квартплати складає 75 % від повної суми.

Також держава покриває 75% комунальних платежів та платежів за опалення для учасників бойових дій. При Цьому особи з набутою в наслідок війни інвалідністю мають 100% знижку, а члени сімей учасників бойових дій 50%.

6) Держава компенсує повністю проїзд у комунальному транспорті, а також раз на два роки можна оформити два безкоштовні квитки від Укрзалізниці.

7) Учасники бойових дій претендують на першочергове надання житла чи земельних ділянок від держави, а також мають пільги на позики на будівництво та оплату ремонтів вже існуючого житла.

8) Зокрема також учасник бойових дій має право на додаткові 2 тижні відпустки за місцем роботи та переважне право залишення на роботі, якщо раптом відбудуватиметься скорочення.

9) Важливою можливістю від держави також є освіта. Так, військові з числа учасників бойових дій мають право на безкоштовну другу вищу освіту та відшкодування оплати освітніх курсів чи курсів для набуття водійського посвідчення

10) Оформлення власної справи з звільненням від певного відсотку оподаткування [1].

Інституціонально-правовим механізмом соціального захисту та соціального забезпечення військовослужбовців охоплює:

– формалізовану організаційну структуру (органи державної та місцевої влади, інститути громадянського суспільства, які формують та реалізують політику у сфері соціального захисту УБД);

– законодавство, норми та правила, які регулюють зміст політики соціального захисту УБД;

– кваліфіковані кадри, які здатні ефективно вирішувати професійні завдання.

Дія *соціально-економічного механізму* виявляється в забезпеченні економічної, фінансової, соціальної, інвестиційної, інноваційної діяльності шляхом створення необхідних соціальних та економічних умов, бюджетування та фінансування державної політики соціального захисту військовослужбовців.

Доречно виокремити важливість фінансової складової в процесі реалізації політики соціального захисту УБД. Від рівня фінансування, своєчасного й повного фінансового забезпечення соціальних виплат і цільових державних програм, направлених на допомогу у вирішенні ключових соціальних питань, залежить якість і своєчасність медичної та психологічної реабілітації, забезпеченість житлом, грошова допомога, соціальна та професійна адаптація УБД.

Соціально-економічний механізм забезпечує реалізацію державної політики соціального захисту УБД через відповідні державні програми, які спрямовані на розв'язання соціальних проблем, формуються з огляду на стратегічні цілі державної політики та фінансуються з державного бюджету.

Інформаційно-комунікативний механізм забезпечує одержання, використання, поширення й зберігання інформації, координацію та узгодженість дій суб'єктів і об'єктів державної політики, соціальну взаємодію, моніторинг реалізації основних напрямів політики в зазначеній сфері та статистичну звітність, запровадження новітніх інформаційних технологій.

Комунікативна складова механізму забезпечує налагодження ефективної взаємодії діяльності органів публічної влади на засадах партнерства, налагодження зворотного зв'язку, участь інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики, тобто соціальну взаємодію, спрямовану на досягнення зазначеної мети [7, с. 242].

Адаптивно-психологічний механізм державного управління у сфері соціального захисту УБД повинен охоплювати комплекс методів і заходів соціально-психологічного характеру, спрямованих на створення умов для діалогової взаємодії та взаємної довіри, партнерства й співробітництва, подолання соціальної напруженості, психологічну реабілітацію та соціальну адаптацію УБД тощо.

Основними інструментами реалізації соціального захисту учасників бойових дій є соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальна допомога, соціальні гарантії та компенсації.

Соціальне забезпечення: надання матеріальних ресурсів і соціальних послуг (побутових, психологічних, економічних, медичних, юридичних, інформаційних).

Соціальне страхування. Форма соціального захисту від різних ризиків: обов'язкове державне страхування та добровільне соціальне страхування. Мінімальні пенсійні виплати 165 % прожиткового мінімуму для УБД, які втратили працездатність.

Види пенсій:

- за вислугу років (50 % сум грошового забезпечення);
- за віком або станом здоров'я (55 % сум грошового забезпечення);
- у разі втрати годувальника (50 % сум грошового забезпечення).

Розмір грошового забезпечення, який береться до уваги при обрахунку пенсії, складається з нарахувань залежно від посади, звання, вислуги років.

Соціальні гарантії та компенсації. Зобов'язання, за якими держава бере на себе виконання певних обов'язків і несе повну фінансову й матеріальну відповідальність (мінімальні розміри оплати праці, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат). Також існують гарантії грошового й матеріального забезпечення; гарантії нормованого службового часу, відпочинку, відпустки; гарантії отримання освіти; гарантії забезпечення житлом.

Відповідно до законодавства УБД надаються такі пільги: медико-реабілітаційні, соціально-трудова, транспортні, житлово-комунальні, освітні.

Компенсації у зв'язку з виконанням обов'язків військової служби (при загибелі, при втраті працездатності).

Соціальна допомога. Заходи, спрямовані на повернення УБД до активного життя та праці, програми допомоги в грошовій (одноразова грошова

допомога, пільгові кредити) та натуральній (паливо, одяг, продукти) формах, що здебільшого фінансується з бюджету та добровільних пожертвувань [52].

Перед військовослужбовцями виникає ряд соціально-психологічних проблем.

До соціальних проблем можна віднести:

- отримання статусу;
- працевлаштування;
- отримання грошового забезпечення;
- отримання пільг;
- пенсійне забезпечення;
- забезпечення житлом;
- медичне забезпечення.

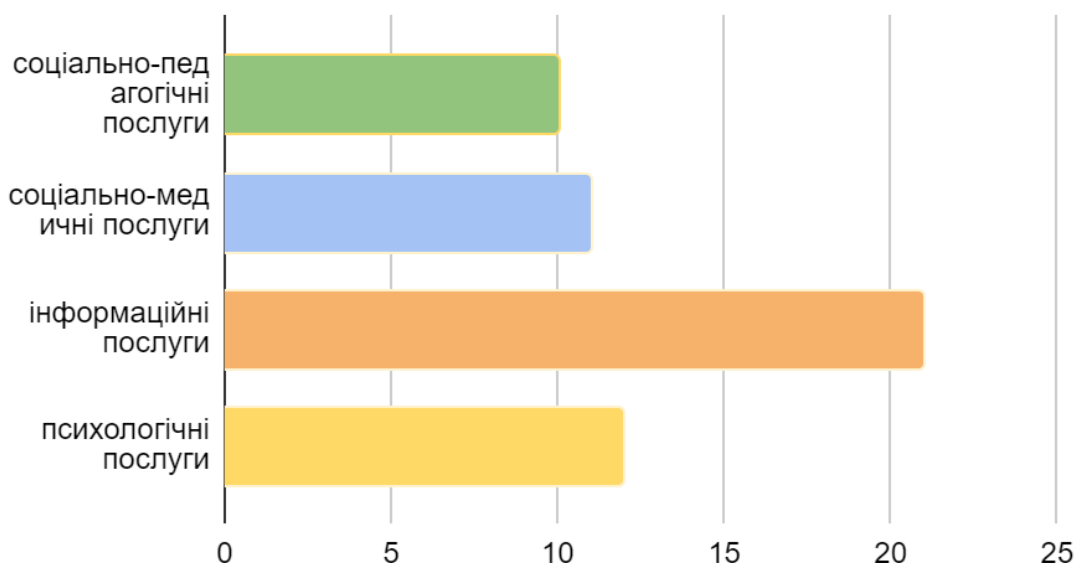
Психологічними проблемами є:

- агресивність;
- депресія;
- конфліктність;
- не прийняття себе;
- втрата інтересу до мирного життя;
- відчуття непотрібності.

Дослідження проводилось серед учасників бойових дій, військовослужбовцями та членами їхніх родин віком 19-46 років. Було проведено анкетування щодо якостей надання військовослужбовцям соціальної підтримки та соціальних послуг (Додаток Б).

Серед найпоширеніших типів послуг, які надаються військовослужбовцям можна виділити: соціально-педагогічні, соціально-медичні, інформаційні та психологічні послуги.

Найпоширеніші типи послуг

Також військовослужбовцям були задані питання щодо наявності у них порушень сну, флешбеків, тривожності, дратівливості, перепадів настрою, втоми, зниженого настрою, пригніченості, загостреного відчуття несправедливості, байдужості з боку влади, оточуючих. Воїни відповіли, що мають: порушення сну, флешбеки – 73% осіб; присутня тривожність, дратівливість, перепади настрою – у 84 % воїнів; поширена втома, знижений настрій, пригніченість – у 80,9 % бійців; мають загострене відчуття несправедливості, відчувають байдужість з боку влади, оточуючих – 73 % комбатантів. На запитання «Чи приймаєте Ви ліки для покращання психологічного самопочуття?» – 68,3 % відповіли, що не приймають лікування з моменту звільнення, незважаючи на наявність скарг. 36,6 % бійців періодично приймають лікарські препарати, які призначають собі самостійно: седативні (гліцесед, персен, екстракт валеріани); снодійні (сонован, донорміл); транквілізатори (гідазепам). За місцем проживання не перебувають на обліку у психіатра 76% військовослужбовців. 23,8 % – повідомили про наявність суїцидальних думок.

На запитання «Як змінився Ваш сімейний стан після повернення додому?» 60,3 % відповіли, що не змінився; 19 % – розлучилися; 11,1 % – одружилися; 9,6 % – розлучилися і одружилися.

Цілком задоволені соціальними пільгами та відношенням держави до комбатантів 7,4 % опитаних; 53 % – мало задоволені; 20,6 % – зовсім не задоволені; 19 % – обурені. Отже, результати дослідження показують, що 68,3 % не приймають лікування з моменту звільнення, не зважаючи на наявність скарг; 76,1 % не забезпечені санаторним лікуванням; 23,8 % повідомили про наявність суїцидальних думок; 3,2 % відновилися на військову службу; 39,6 % зовсім не задоволені та обурені соціальними пільгами та відношенням держави до учасників бойових дій.

Висновки до другого розділу

Наголошується на тому, що під час воєнного або надзвичайного стану екстрено можуть надаватися наступні соціальні послуги:

- інформування, консультування, консультативний кризовий телефон,
- надання притулку, нічний притулок, короткотермінове проживання;
- екстрене (кризове) втручання,
- представництво інтересів,
- підтримане проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, бездомних осіб,
- соціальний супровід сімей або осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах,
- догляд вдома, догляд стаціонарний, денний догляд, денний догляд дітей з інвалідністю, паліативний догляд,
- соціально-психологічна реабілітація,
- натуральна допомога,
- переклад жестовою мовою,
- транспортні послуги.

Соціальне забезпечення військовослужбовців ЗС України має власні ознаки, джерела формування, умови та форми здійснення, а також суб'єктів, які отримують такі соціальні види забезпечення.

Серед ознак соціального забезпечення військовослужбовців слід виокремити такі:

1. Джерело фінансування – соціальне забезпечення військовослужбовців здійснюється виключно за рахунок коштів Державного бюджету України, виділених для Міністерства оборони на відповідний рік;

2. Суб'єкти, які підлягають забезпеченню – коло цих осіб установлюється залежно від конкретних видів забезпечення (військовослужбовці за контрактом, військовослужбовці строкової служби, мобілізовані та інші);

3. Умови надання забезпечення – право на той чи інший вид забезпечення встановлюється для визначених категорій осіб при настанні відповідних обставин, указаних у Законі України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», а також інших нормативно-правових актах;

4. Мета надання – переслідується певна ціль забезпечення (щомісячне забезпечення військовослужбовця грошовим забезпеченням, речовим тощо).

Отже, комплексна державна підтримка, спрямована на активну підтримку та реабілітацію ввійськовослужбовців, реінтеграцію ветеранів, розвиток їхніх підприємницьких ініціатив, забезпечення добробуту завдяки отриманим знанням і навичкам на засадах безбарерного доступу до державної підтримки та зменшення бюрократичності цього процесу дасть змогу військовослужбовцям стати лідерами розвитку громадянського суспільства та держави.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито поняття «соціальний захист», «соціальні послуги».

Соціальні послуги – це «комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, що перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати, з метою вирішення їхніх проблем та перешкод до нормального життя».

Більшість науковців і практиків розглядають соціальний захист як систему правових, соціально-економічних та організаційних заходів, що їх гарантує та реалізує держава з метою гарантування належного рівня життя людини, тобто матеріального забезпечення відповідно до стандартів сучасного суспільства.

Соціальний захист – це сукупність соціальних та юридичних гарантій, метою яких є забезпечення державою для кожного члена суспільства реалізації його найважливіших соціально-економічних прав, у тому числі права на рівень життя, необхідний для нормального відтворення та розвитку особистості.

Соціальний захист військовослужбовців України – це діяльність держави, спрямована на встановлення правових норм, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, соціальних пільг, гарантій та компенсацій для задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до їх особливого виду діяльності, підтримання їхнього статусу в суспільстві.

2. Проаналізовано нормативно-правове законодавство щодо надання соціальних послуг військовослужбовцям.

Серед законів України, які регулюють питання надання статусу, прав, гарантій та інші напрями соціального захисту військовослужбовців, можемо виділити такі закони: «Про Збройні Сили України», «Про Національну гвардію України», «Про Службу безпеки України», «Про оборону України», Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх

сім'ї», Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», Закон України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни», Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» тощо.

3. Охарактеризовано основні інструменти реалізації соціального захисту учасників бойових дій.

Основними інструментами реалізації соціального захисту учасників бойових дій є соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальна допомога, соціальні гарантії та компенсації.

Соціальне забезпечення: надання матеріальних ресурсів і соціальних послуг (побутових, психологічних, економічних, медичних, юридичних, інформаційних).

Соціальне страхування: обов'язкове державне страхування та добровільне соціальне страхування. До видів пенсій відносимо: за вислугу років, за віком або станом здоров'я, у разі втрати годувальника.

Розмір грошового забезпечення, який береться до уваги при обрахунку пенсії, складається з нарахувань залежно від посади, звання, вислуги років.

Соціальні гарантії та компенсації. Зобов'язання, за якими держава бере на себе виконання певних обов'язків і несе повну фінансову й матеріальну відповідальність (мінімальні розміри оплати праці, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат). Також існують гарантії грошового й матеріального забезпечення; гарантії нормованого службового часу, відпочинку, відпустки; гарантії отримання освіти; гарантії забезпечення житлом.

Також надаються такі пільги: медико-реабілітаційні, соціально-трудова, транспортні, житлово-комунальні, освітні.

Компенсації у зв'язку з виконанням обов'язків військової служби (при загибелі, при втраті працездатності).

Соціальна допомога. Сюди відносяться програми допомоги в грошовій (одноразова грошова допомога, пільгові кредити) та натуральній (паливо, одяг, продукти) формах, що здебільшого фінансується з бюджету та добровільних пожертвувань.

4. Розкрито механізми соціального захисту та соціального забезпечення військовослужбовців.

Інституціонально-правовий механізм:

- організаційна структура (органи державної та місцевої влади, інститути громадянського суспільства);
- законодавство, норми та правила, які регулюють зміст політики соціального захисту;
- кваліфіковані кадри, які здатні ефективно вирішувати професійні завдання.

Соціально-економічний механізм виявляється в забезпеченні економічної, фінансової, соціальної, інвестиційної, інноваційної діяльності шляхом створення необхідних соціальних та економічних умов, бюджетування та фінансування державної політики соціального захисту військовослужбовців.

Інформаційно-комунікативний механізм забезпечує одержання, використання, поширення й зберігання інформації, координацію та узгодженість дій суб'єктів і об'єктів державної політики, соціальну взаємодію, моніторинг реалізації основних напрямів політики в зазначеній сфері та статистичну звітність, запровадження новітніх інформаційних технологій.

Адаптивно-психологічний охоплює комплекс методів і заходів соціально-психологічного характеру, спрямованих на створення умов для діалогової взаємодії та взаємної довіри, партнерства й співробітництва, подолання соціальної напруженості, психологічну реабілітацію та соціальну адаптацію військовослужбовців тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Блінов О. Психологія бойового стресу : дис. д-ра психол. наук. Київ, 2020. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/blinov_o.a._dd_pbs_1605382690.pdf
2. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник. К.: НІОС, 2003. 416 с.
3. Гордієнко Є. П. Нормативно – правове забезпечення соціального захисту учасників бойових дій. *Ефективність державного управління*: зб. наук. пр. Львів: Вид-во ЛРІДУ НАДУ, 2018. № 1 (54). С. 117–125. с.
4. Дацюк І. П. Порівняльний аналіз механізмів соціально-правового захисту військовослужбовців у розвинутих країнах світу. *Державне будівництво*. 2007. №2. [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_48.
5. Дем'яновська С. А. Соціальна підтримка фахівцями соціальної роботи військовослужбовців, учасників бойових дій. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/57275/1/ФЛСК_2022_231_Дем'яновська%20.pdf
6. Деякі питання забезпечення житлом військовослужбовців та інших громадян. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 р. № 728. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/728-2015-%D0%BF>
7. Дубич К. В. Кадрове забезпечення системи надання соціальних послуг: сучасний стан та вектори трансформації. *Інституційне забезпечення кадрової політики у державному управлінні: становлення та розвиток*: матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (м. Київ, 29 трав. 2015 р.) Київ : НАДУ, 2015. С.27–29.
8. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. *Голос України*. 2008. № 236. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
9. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 06.10.2015р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

10. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» №2011-ХІІ від 20 грудня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>

11. Закон України «Про соціальні послуги» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 18, ст.73). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

12. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 2438-ІХ від 19.07.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

13. Закон України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни» № 2581-VIII від 02.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1603-15#Text>

14. Закон України «Про оборону України» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

15. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

16. Кодекс законів про працю України. Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

17. Кондратенко О. О. Загальні засади нормативно-правового забезпечення державного управління у сфері соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їх сімей / О. О. Кондратенко. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління.* 2015. № 4. С. 113-120. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2015_4_19.

18. Кондратенко О. О. Державне регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їхніх сімей: дис.... канд. юрид.наук: 25.00.02. Київ, 2019. 225 с.

19. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради. 1996. № 30.

20. Корольов С. С. Практичні аспекти створення, утвердження та нормативно-правового забезпечення гарантій соціального захисту військовослужбовців країн-членів НАТО. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2011. Вип. 3 (29). С. 280-283.

21. Майстро С. В. Розмежування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування. *Державне будівництво*. 2012. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_1_33

22. Мальований М. І. Історія розвитку соціального захисту у світі. *Інноваційна економіка*. 2011. № 22. С. 253–258.

23. Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_042

24. Нестеров О. О. Соціальні стандарти НАТО та проблеми сумісності Збройних Сил України. *Стратегічна панорама*. 2005. № 1. С. 145.

25. Нормативно-правові акти України: Закони, Постанови, Положення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

26. Олексюк Н. С. Соціально-педагогічна робота з сім'ями військовослужбовців в умовах реформування Збройних Сил України [монографія]. Київ : Видавничий дім «Слово», 2011. 304 с.

27. Офіційний сайт Міжнародної організації праці. URL: <https://www.socialprotection.org/gimi/gess/ShowGlossary.action?lettre=s&glosLang=EN>

28. Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2017 року №719. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/719-2016-%D0%BF>

29. Питання надання статусу учасника війни деяким особам. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. № 739. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/739-2015-%D0%BF>

30. Приходько С. Держава і соціальний захист громадян. *Право України*. 1999. № 2. С. 22-26.

31. Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій та їхніх дітей, дітей, один із батьків яких загинув у районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій чи збройних конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для здобуття професійно-технічної та вищої освіти. Закон України від 14.05.2015 р. № 425-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/425-19>

32. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 31.03. 2015 р. № 200: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2018 р. № 137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-2018-п#n>

33. Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їх сімей: Закон України від 15.06.2004 р. № 1763-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 36.

34. Про затвердження Положення про міжвідомчу комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства соціальної політики України від 10 листоп. 2014 р. № 867. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1494-14>

35. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності та учасників антитерористичної операції санаторно-курортним лікуванням. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 р. № 200. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/200-2015-%D0%BF>

36. Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації

в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2015 р. № 685. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-%D0%BF/paran8#n8>

37. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 413. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF/paran10#n10>

38. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які виконували бойове (службове) завдання із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в умовах безпосереднього зіткнення та вогневого контакту з військовими формуваннями інших держав і незаконними збройними формуваннями: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Інформація, Форма типового документа від 03.03.2020 р. № 203: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203-2020-%D0%BF#Text>

39. Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1057. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF>

40. Про комісії для розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни, відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.1996 р. № 458. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/458-96-%D0%BF>

41. Про Комплексну програму забезпечення житлом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб

митної служби, Міністерства внутрішніх справ та членів їх сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.1999 р. № 2166. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2166-99-%D0%BF>

42. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/875-12>

43. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>

44. Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни: Закон України від 16.03.2004 р. № 1603-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 347.

45. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Державні гарантії соціального захисту учасників антитерористичної операції, Революції Гідності та членів їхніх родин: стан і перспективи» Рекомендації Верховної Ради України від 09.02.2017 р. № 1843-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1843-19/paran12#n12>

46. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>

47. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист [Електронний ресурс] : Закон України від 24 берез. 1998 р. № 203/98-ВР. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80>

48. Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету

Міністрів України; Концепція від 12.07.2017 р. № 475-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2017-p#Text>

49. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей. Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 26.08.2020 р. № 1057-
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-p#Text>

50. Рудкевич І. В. Регулювання системи соціального захисту населення України: теорія, методологія та державна політика: монографія. Донецьк : Ємельянова Т.В., 2011. 463 с.

51. Соціальний захист – Соціологія. Короткий енциклопедичний словник. URL: <http://www.subject.com.ua/sociology/dict/418.html>

52. Соціальний захист учасників бойових дій. Кращі практики / Європейський інформаційно – дослідний центр. Київ, 2016. 14 с.

53. Соціальний захист: Посібник з тем. Бірмінгем, Великобританія: GSDRC, Університет Бірмінгема. URL: <https://gsdrc.org/topic-guides/socialprotection/what-is-social-protection/>

54. Стратегія Міжнародної організації праці. Соціальне забезпечення для всіх: розбудова мінімальних рівнів соціального захисту та всеосяжних систем соціального забезпечення: узагальнений виклад. Міжнародна організація праці, Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Будапешт: МОП, 2013.
URL:<http://komspip.rada.gov.ua/uploads/documents/30080.pdf>

55. Учасники бойових дій мають право вийти на пенсію достроково. Пенсійний фонд України. <https://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/51131-uchasnyky-boiovykh-dii-maiut-pravo-vyity-na-pensiю-dostrokovovo-pensiinyi-fond-ukrainy>

56. Чижов Д. А. Нормативно-правове забезпечення права на соціальний захист учасників АТО та членів їх сімей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2016. № 845. С. 173-182.

57. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України.
URL: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyiradi-ukrayini-pr-49726>

58. Allied joint publication (AJP). Allied joint index of NATO logistic directives, instructions and manuals, study draft. Note by the secretary. NATO. *EAPC Unclassified*, 2003. P. 41-56.

59. Armed Forces' Tax Guide. *Department of the Treasury Internal Revenue Service*. 2018. С. 36. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p3.pdf>

60. Guide to Expenses and Allowances for Service Personnel. Ministry of Defense. Sponsored by CDP AF (Remuneration) Allowances. 1st Edition. July 2018. p. 52.

61. Information from the Parliamentary Commissioner for the Armed Forces. Annual Report 2017 (59th Report).. // German Bundestag. 19th electoral term. – 2018. – Printed Paper 19/700. – С. 119. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.bundestag.de/resource/blob/554772/e70a53c4708baed83f7ceba9e2e954f4/annual_report_2017_59th_report-data.pdf

62. The Encyclopedia Americana. Complete in thirty volumes. New York, 1973. Vol. 25. 102 p.

63. The World Book Encyclopedia: Complete in 22 vol. Vol. 18. Chicago; London; Sydney; Toronto, 1994. 98 p.

ДОДАТОК А**ПІЛЬГИ УЧАСНИКАМ БОЙОВИХ ДІЙ****Учасникам бойових дій надаються такі пільги:**

1) безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів;

2) першочергове безплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);

3) безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування. Порядок надання путівок, розмір та порядок виплати компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування визначаються Кабінетом Міністрів України;

4) 75-процентна знижка плати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю);

5) 75-процентна знижка плати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами) та скрапленим балонним газом для побутових потреб в межах середніх норм споживання.

Площа житла, на яку надається знижка, при розрахунках плати за опалення становить 21 кв. метр опалювальної площі на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку плати, та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю.

Для сімей, що складаються лише з непрацездатних осіб, надається 75-процентна знижка за користування газом для опалювання житла на подвійний розмір нормативної опалювальної площі (42 кв. метри на кожну особу, яка має право на знижку плати, та 21 кв. метр на сім'ю);

б) 75-процентна знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню, для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення;

7) безплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів за наявності посвідчення встановленого зразка, а в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду - також електронного квитка, який видається на безоплатній основі;

8) користування при виході на пенсію (незалежно від часу виходу на пенсію) чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталями, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи;

9) щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів;

10) першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;

11) виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;

12) використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки із збереженням заробітної плати строком 14 календарних днів на рік;

13) переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємства, установи, організації;

14) першочергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов, та першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва, першочерговий ремонт жилих будинків і квартир цих осіб та забезпечення їх паливом.

Учасники бойових дій, які дістали поранення, контузію або каліцтво під час участі в бойових діях чи при виконанні обов'язків військової служби, забезпечуються жилою площею, у тому числі за рахунок жилої площі, що передається міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями у розпорядження місцевих рад та державних адміністрацій, - протягом двох років з дня взяття на квартирний облік;

15) одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт жилих будинків і подвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва. Зазначені позики надаються у порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України;

16) першочергове право на вступ до житлово-будівельних (житлових) кооперативів, кооперативів по будівництву та експлуатації колективних гаражів, стоянок для транспортних засобів та їх технічне обслуговування, до садівницьких товариств, на придбання матеріалів для індивідуального будівництва і садових будинків;

17) безплатний проїзд один раз на два роки (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом, незалежно від наявності залізничного сполучення, або проїзд один раз на рік (туди і назад) вказаними видами транспорту з 50-процентною знижкою;

18) зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства;

19) позачергове користування всіма послугами зв'язку та позачергове встановлення на пільгових умовах квартирних телефонів (оплата у розмірі 20 процентів від тарифів вартості основних та 50 процентів - додаткових робіт).

20) першочергове обслуговування підприємствами, установами та організаціями служби побуту, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту;

21) позачергове влаштування до закладів соціального захисту населення, а також обслуговування службами соціального захисту населення вдома. У разі неможливості здійснення такого обслуговування закладами соціального захисту населення відшкодовуються витрати, пов'язані з доглядом за цим ветераном війни, в порядку і розмірах, встановлених чинним законодавством;

22) учасникам бойових дій на території інших держав надається право на позаконкурсний вступ до вищих навчальних закладів та переважне право на вступ до професійно-технічних навчальних закладів і на курси для одержання відповідних професій.

Пільги щодо плати за житло, комунальні послуги та паливо надаються учасникам бойових дій та членам їх сімей, що проживають разом з ними, незалежно від виду житла чи форми власності на нього.

Учасникам бойових дій пенсії або щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, що виплачується замість пенсії, підвищуються в розмірі 25 процентів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

Держава забезпечує учасникам бойових дій та їхнім дітям, у тому числі дітям, які навчаються за денною формою навчання у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, - до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, державну цільову підтримку для здобуття професійно-технічної та вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах.

ПІДСТАВА Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»

ДОДАТОК Б

**АНКЕТА ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЩОДО ЯКОСТІ
НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ**

1) Ваша стать:

1. Чоловіча

2. Жіноча

3. Інше: _____

2) Ваш вік:

1. 18-29

2. 30-40

3. 41-50

4. 51+

3) Чи зверталися ви для отримання чи консультації щодо отримання соціальної підтримки?

1. Так, у державні структури

2. Так, у громадські організації

3. Так, і в державні, і громадські організації

4. Ні

5. Інше: _____

4) Чи зверталися ви для отримання чи консультації щодо отримання соціальної підтримки?

1. Так, у державні структури

2. Так, у громадські організації

3. Так, і в державні, і громадські організації

4. Ні

5. Інше: _____

5) Як ви можете оцінити якість надання соціальної підтримки?(шкала)

Погано 1..... 2.....3.....4.....5 Дуже добре

6) Скільки часу тривало вирішення вашого питання?

1. Кілька годин

2. Кілька днів

3. Кілька тижнів

4. Місяць і більше

5. Інше: _____

7) Наскільки ви задоволені вирішенням питання?(шкала)

Незадоволений/незадоволена 1... 2...3...4...5 *Повністю*

задоволений/задоволена

8) Яке ваше враження від отримання соціальної послуги?

1. Однозначно позитивне

2. Радше позитивне, ніж негативне

3. Нейтральне

4. Радше негативне, ніж позитивне

5. Однозначно негативне

6. Інше: _____

9) Чи порекомендуєте ви друзям/побратимам той центр чи організацію, де ви отримали соціальну підтримку?

1. Так

2. Можливо

3. Ні

4. Інше: _____

10) Якої соціальної підтримки потребують учасники бойових дій, на вашу думку?

_____.

11) З якими труднощами при отриманні соціальної підтримки ви зіштовхнулися?

_____.

12) Як, на вашу думку, можна покращити сферу соціальної підтримки?

_____.